

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Genocida brněnských židů – transport Dg

Alice Hrubá

**Bakalářská práce
2008**

Poděkování by mělo určitě směřovat ke všem lidem, kteří za mnou stáli celou dobu mé práce. Já bych na tomto místě chtěla poděkovat panu profesorovi Karlu Rýdlovi, který se mnou měl trpělivost a dával mi rady jak pokračovat dál. Paní doktorce Anitě Frankové z pražského židovského muzea, která mi pomohla v začátcích mé práce. A nakonec paní magistře Drahomíře Horklové, která moji konečnou verzi přečetla a zhodnotila kritickým okem.

Souhrn

Bakalářská práce Genocida brněnských židů – transport Dg pojednává o postavení Židů na území Brna a jejich dalším životě v terezínském ghettu. Její součástí je krátký pohled na historii Židů v Čechách a na Moravě a na samotnou historii Židů na území Brna. Z historie dávno minulé se poté práce pomalu dostává do období druhé světové války. Zaměřuje se na bolest a utrpení, které museli obyvatelé moravského města prožít ať už ve městě samotném, při transportu nebo v Terezíně. I bývalá vojenská pevnost je v práci popsána od jejího založení až po vytvoření židovského ghetta, které sloužilo jako přestupní stanice pro tisíce židovských obětí. Práce se také snaží vyhledat pamětníky událostí této doby, aby bylo jasně patrné jakých strašlivých činů se můžou někteří lidé dopustit pro čistotu rasy.

Klíčová slova: genocida, Brno, Židé, Terezín

Summary

Bachelor work Genocide of Brno Jews – transport DG discusses the role of Jews in Brno territory and their life in Terezin ghetto.

History of Jews in Bohemia and Moravia and the history of Jews in Brno region is the opening part of the work which further describes the period of World War II. It focuses on pain and suffering the people experienced in the city itself, during the transport or in ghetto.

Former military fortress used as a „changing station“ for thousands of Jewish victims is detailed from its foundation to creation of Jewish ghetto.

I contacted witnesses of the events to be able to convey the horrible deeds committed in the name of rase purity.

Descriptor: genocide, Brno, Jews, Terezin

Obsah Bakalářské práce:

1. Úvod
2. Historie Židů
  - 1.1 Postavení Židů v Čechách na Moravě
  - 1.2 Postavení Židů na území Brna
  - 1.3 Brno před druhou světovou válkou
  - 1.4 Svědectví pamětníků
3. Transport Dg
4. Terezín
  - 3.1 Historie města Terezín
  - 3.2 Život v Terezíně
5. Návrat do Brna
6. Závěr
7. Použité zdroje
8. Přílohy

1. Úvod

Když jsem se rozhodovala, jaké téma bakalářské práce si vyberu, dalo mi to hodně přemýšlení. Nakonec jsem si zvolila téma genocidy brněnských Židů. Zčásti proto, že z tohoto města pocházím a lidé by měli znát svou historii, a zčásti proto, že ani ta nekrvavější historie by neměla být zapomenuta. Doufala jsem, že najdu nějakého žijícího pamětníka, že se mi podaří, jistě ve velmi zkrácené formě, ukázat alespoň ty nedůležitější momenty. Ze začátku jsem spolupracovala s brněnskou Židovskou obcí, která mi poskytla své materiály k historii Brna, ale jinak jsem byla odkázána na pražský archív. Nakonec se ukázalo, že velmi cenným pramenem je organizace Terezínská iniciativa, která mi byla ochotna poskytnout informace a je vydavatelem publikace Terezínské studie a dokumenty. Ty mi podaly velmi živý a přesvědčivý obraz o utrpení jakéhokoliv člověka v koncentračním táboře.

Když byla 29.zář 1938 podepsána Mnichovská dohoda možná ještě nikdo nedokázal domyslet všechny důsledky a představit si všechna neštěstí, která potkají miliony lidí. Možná ještě sami lidé věřili, že je západní mocnosti nenechají napospas, že budou bránit mír, svobodu a jejich životy. O záchranu se rozhodně zasadily, ale pro mnohé už bylo pozdě. Jejich země byla zničena a zpustošena. Psychika lidí zdeptaná válkou se už nikdy nedokázala uzdravit. Ve válce zemřely miliony lidí, z nichž minimálně 80% pocházelo z Evropy. Právě Evropa se tak stala hřbitovem, jak pro vojáky, nevinné civilisty, tak i pro skupiny na které se zaměřil masový teror. Dnes ještě žijí ti, kteří válku pamatují. Ať už jako němí svědci hrůzy nebo jako aktéři jednotlivých dějství. A kolikrát už jim nezbývá nic jiného než vzpomínky. Vzpomínky na události, které nedokážou mladí lidé pochopit a oni už nemají sílu nám o nich vyprávět.

Moje práce by měla být věnována těm, kteří byli 1.července 1943 deportováni posledním transportem z Brna do Terezína. Lidem, kteří si možná až do osudného dne mysleli, že oni v tomto transportu nebudou. Ale opak se stal pravdou. Do posledního transportu Dg bylo zařazeno 60 lidí. Pouze 24 lidí se dožilo osvobození.

2. Historie Židů

2.1 Postavení Židů v Čechách a na Moravě

Historie židů v Čechách a na Moravě má podobný vývoj. Osudy jejich životů se prolínaly s přáním a vůlí panovníka. První osídlení židů je doloženo ve zprávě židovského kupce Ibrahima Ibn Jakuba z 10. století. V této době bylo naše území osídleno jen velice řídko a jednotlivé části byly spojeny zemskými stezkami. Po těch putovali kupci, kteří dováželi do země žádané zboží. Jejich cesty vedly především do kulturních a společenských středisek v zemi, jako bylo Brno, Olomouc, Znojmo, ale hlavně Praha. Je nutné zmínit, že Židé se zasloužili o rozkvet českých zemí, ať už v obchodě nebo v řemeslné výrobě. *Právní postavení Židů v českých zemích bylo až do první křížové výpravy (konec 11. století) poměrně příznivé.*¹ Podle Tomáše Pěkného právě křížové výpravy, které směřovaly k osvobození Kristova hrobu ve Svaté zemi, vyvolaly vlnu násilí proti Židům. Šířil se názor, proč jít mstít Krista do Svaté země, když jeho vrazi jsou zde. Křížáci nutili Židy přijmout křest nebo smrt.

Postavení Židů se převážně změnilo ve 13. století po zasedání IV. lateránského církevního koncilu. Potvrdil vyloučení židovského obyvatelstva z křesťanských zemí a nařídil jim nosit zvláštní označení.

Označení mívalo v různých dobách a krajích různou, často dosti bizarní podobu. Židé museli povinně nosit buď zvláštní oděv (pláště, velké krejzlíky, šlojře, kukly, čepice, špičaté klobouky s rolničkou či bambulí, v muslimské oblasti žluté turbany apod.), nebo barevná znamení na oděvu (stuhy, žlutá kolečka, nárameníky, výložky aj.). Nařízení o zvláštních oděvech a označeních (příkazy se někdy týkaly i vousů a účesů) byla vydávána často a zdá se tedy, že nebývala vždy dodržována.

Židé se příkazy snažili obcházet a někdy je v tom braly pod ochranu i státní úřady; tak např. česká komora upozorňovala r. 1551 císaře Ferdinanda I. na to, že zvláštní označení, tehdy znovu přikázané, je nebezpečné, neboť Židé jsou tak „vydáni na pospas nehodným lidem“. Příkaz ke zvláštnímu

---

¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Sefer, 1993. s. 15. ISBN 80-900895-4-2

*označení byl v českých zemích vydán ještě za Marie Terezie r. 1760 a zrušen, jak se zdálo definitivně, Josefem II. r. 1781. Obnoven byl nacisty, u nás v letech 1941-45*¹

Všechna tato, výše uvedená nařízení změnila postavení Židů ve společnosti. Dostali se na samotný okraj, stali se nesvobodnými. Byli přímým majetkem panovníka. Bez jeho souhlasu se nemohli ženit, bez jeho souhlasu se nemohli usadit na jeho území. Za všechna povolení, která jim panovník vydal, museli samozřejmě platit. Židé se stali významným zdrojem příjmů. Byla jim vymezena sféra, ve které mohli pracovat, a to bylo podnikání. To právě vyvolávalo časté rozpory s křesťanským obyvatelstvem. *Tato situace dala podnět ke vzniku řady papežských bul, ustanovení kanonického práva a privilegií jednotlivých panovníků.*² Z těchto dokumentů vycházela zřejmě i privilegia Přemysla Otakara II. Dokument nesl název Statuta Judaeorum a stala se základem židovského práva až do 18.století.

*Statuta Judaeorum vyhlásila ve třiceti dvou krátkých paragrafech základní zákony, které pevně stanovily poměr Židů k panovníkovi, omezovaly jejich styk s křesťanským obyvatelstvem a určovaly zásady platné pro značně autonomní správní a soudní praxi uvnitř židovských obcí. Privilegium definovalo právní postavení židovských obyvatel: byli přímými poddanými krále, který jim zaručoval ochranu, přislíbil svobodu náboženského života a povoloval obchod s penězi. Za slíbenou ochranu a výsady byla židovská obec povinna platit králi daně (podle potřeby i další dávky) a poskytovat půjčky.*³

Jisté je, že ani po vydání privilegií pogromy na Židy nezmizely. Nebyly ani vždy motivovány náboženskou nenávisť, ale spíš touhou po penězích. I v evropském prostoru docházelo například k mučení bohatých Židů pro získání peněz na panovníkovo válečné tažení.

Jak již bylo napsáno výše, Statuta Judaeorum byla používána jako základ židovského práva až do 18. století. Jenže přiznání židovských práv

---

¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1.vydání. Praha: Sefer, 1993. s. 20. ISBN 80-900895-4-2

² PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1.vydání.Praha: Sefer, 1993. s. 22. ISBN 80-900895-4-2

³ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1.vydání. Praha: Sefer, 1993. s. 23. ISBN 80-900895-4-2

zanikalo vždy se smrtí panovníka a jeho nástupce tato privilegia obnovoval za určité poplatky. Tak přijal privilegia i Jan Lucemburský a Karel IV. Právě za jeho vlády došlo k velkým pogromům na židovské obyvatelstvo. Tyto násilnosti byly vyvolány epidemií černého moru. Židé byli obviňováni, že otravují studny a jsou tedy zodpovědní za šíření nákazy. Karel IV. však dokázal udržet situaci pevně v rukou. Alespoň v rámci Čech a Moravy byli většinou násilníci po právu potrestáni. Jiná situace byla na území říše. Moc Karla IV. zde nebyla ještě plně upevněna, a proto musel městům prokazovat jistou benevolentnost. Dokonce si vybíral jakési zálohy na židovské pogromy.

Jak se měnila doba, měnil se i přístup k židovskému obyvatelstvu. Například v době husitských válek se tlak na židovské obyvatelstvo uvolnil. Židé se mohli stěhovat na venkov a žít jako křesťanští usedlíci. Jenže ani postoj husitů nebyl Židům příliš nakloněn. Pohrdali jimi stejně jako křesťané. Nenávist k Židům pocíťoval například také Ladislav Pohrobek. V roce 1454 vypověděl Židy z Brna, Olomouce, Znojma Uničova a Jihlavy. V průběhu dalších století boj o Židy dále vrcholil. Panovníci se nechtěli vzdávat svého příjmu, ale měšťané odmítali Židy trpět, zvláště když i křesťanům byl povolen obchod s penězi.

Podle Marie Zahradníkové: *Asi největšího rozkvětu dosáhli Židé v českých zemích v 16. století za vlády císařů Maxmiliána II. a Rudolfa II. Oba panovníci jim potvrdili dřívější privilegia, podle kterých neměli být už nikdy z Prahy ani ze země Koruny české vypovězeni.*¹ Ale ani tato privilegia nebyla dodržena. Karel VI. vydal roku 1726 tzv. familiantský zákon, který omezoval počet židovských rodin v Čechách a na Moravě. Ženit se směl vždy nejstarší syn. Další synové se mohli ženit v případě, že opustí zemi. Jinak žili v nemanželských svazcích. Ve stejném roce vydal Karel VI. také translokační reskript. Vymezoval území, na kterém mohou židé žít, muselo to být ohraničené území dostatečně daleko od křesťanských kostelů a míst, kde se konaly jiné obřady a bohoslužby. Silnou nenávist k Židům cítila také Marie Terezie. V prosinci 1744 vypověděla všechny Židy z pražského židovského města a v lednu 1745 toto vypovězení rozšířila na všechny země

---

¹ http://www.neztrativiru.net/doc/metodika/Zide_v_ceskych_zemich_2006.doc

Koruny české. Důvodem k vypovězení byla údajná zrada Židů, kteří se měli v létě 1744 při obléhání Prahy pruskými vojsky spolčit s nepřítelem. Židé měli na vystěhování 45 dní. Už v této lhůtě bylo jasné, že nebude dodržena. Židům bylo tedy povoleno zůstat na venkově, ale do Prahy nesměli. Marie Terezie nakonec roku 1748 změnila názor. Jednou z možných příčin této změny je, že podlehla intervencím za židy z okolních států, dokonce i od papeže. Ale podle Tomáše Pěkného za tímto ústupkem stály opět, jako už mnohokrát v historii, peníze. V této době vrcholila daňová reforma, která počítala s větším zatížením obyvatelstva. A tak Marie Terezie ustoupila ze svých zásad, povolila návrat i bohatým vyhnancům z Prahy. Pobyt jim povolila na deset let s tím, že každý rok zaplatí tzv. toleranční daň 300 000 zlatých rýnských. V průběhu své čtyřicetileté vlády vydala panovnice celou řadu přísnějších i mírnějších nařízeních. Některá z nich musela ke konci své vlády zrušit, protože doba už se připravovala na nové vládnutí jejího syna Josefa II. Ten se snažil o zrovnoprávnění židů s křesťanským obyvatelstvem, nebo minimálně se jeho zákony tímto směrem ubíraly. V roce 1781 zrušil povinnost nosit zvláštní označení, Židé mohli navštěvovat vysoké školy. Mohli se vyučit řemeslu a zakládat cechy. Josef II. také vydal zákon o jménech, kde přikazoval Židům přijmout německá jména a přímení, která byla schválena zvláštním dekretem. Změna jména patřila do jazykových nařízeních. Tam dále patřilo vedení matrik a obchodních knih v německém jazyce, povinnost dát dítěti vždy německé jméno, při jednání s úřady se měla vždy používat jen němčina. V roce 1797 byly všechny zákony a nařízení týkající se Židů uceleny do jednotného tzv. Systemálního židovského patentu. Nepřinášel nic nového, ale usnadňoval práci úřadům.

Marie Zahradníková se domnívá, že všechna tato jazyková nařízení vedla k tomu, že Židé se stali nositeli němectví.

Už na začátku 19. století bylo jasné, že reformy Josefa II. nejsou dostatečné, a hlavně že neřeší přímo postavení Židů. Důležitým se pro ně stal revoluční rok 1848, který přinesl zrušení ghett, toleranční daně a familiantského zákona. Židé se začali stěhovat a snažili se zapadnout mezi křesťanské obyvatelstvo. Ne vždy byli vítáni, ale emancipace už se nedala

zastavit. V 19. století vniká sionismus – židovské národní hnutí, které se snaží získat pro Židy území, kde by mohli založit vlastní stát.¹

I když se postavení Židů v mnohém zlepšilo a po první světové válce se velkou měrou podíleli na rozvoji nové Československé republiky, netrval tento stav dlouho. V roce 1933 se v Německu dostává k moci Adolf Hitler.

2.2 Postavení Židů na území Brna

První písemné zmínky o Židech v Brně jsou až z doby Přemysla Otakara II. Ale je velká pravděpodobnost, že osídlení Brna židovským obyvatelstvem proběhlo mnohem dříve. Vycházíme z již zmíněné zprávy Ibrahima Ibn Jakuba. Jinak se opravdu osudy Židů v Čechách a na Moravě prolínaly. Můžeme uvést jen některé z událostí, které jsou pro Brno specifické. Je to například uvítání Jana Lucemburského při příjezdu do města. Jeho nástup na trůn neukončil finanční vykořisťování židovských obyvatel, ale rozhodně ukončil zmatky, které nastaly po vymření Přemyslovců. *Zajímavé svědectví z roku 1311 o tom podal Petr Žitavský ve Zbraslavské kronice: „Židé v průvodu vyšli dále od města Brna a první se potkali s přicházejícím králem. A když jsem spatřil neobvyklý průvod židovský nesoucí s uctivostí Desatero zabalené do kmentu a vítající krále hebrejským zpěvem, rozplývala se duše má, neboť jsem na vlastní oči viděl, a tehdy jsem si vzpomněl na silné utlačování, které zakoušeli v Čechách tito Židé.“*²

Za Karla IV. bylo Brno jedno z mála měst, které mohlo přijímat uprchlé Židy z jiných oblastí říše, kteří prchali před pronásledováním z nařčení, že otravují studně a zabíjí tak nevinné křesťany. Vypadalo to, že nevelké pohromy Brnu vyhýbají. Byly zde v platnosti omezující zákony, konaly se zde menší pogromy na Židy, ale židé zde žili v relativním klidu a

---

¹ http://www.neztrativiru.net/doc/metodika/Zide_v_ceskych_zemich_2006.doc

² PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1.vydání. Praha: Sefer, 1993. s. 29. ISBN 80-900895-4-2

míru. Až do roku 1454, kdy je vladař Ladislav Pohrobek vypověděl z královských měst. Jeho příkaz byl ovlivněn učením mnicha Capistrana.

Capistranus byl františkánský kněz původem z Itálie. Do Českých zemí přichází jako misionář pro zaalpské země v době husitských válek. Do Brna přichází poprvé v roce 1451 a říká se, že obrátil na víru na 3000 lidí.

Účelem Capistránova kázání bylo přesvědčit v pohusitské době širší masy o škodlivosti husitského smýšlení. Capistrán to ovšem dělal natolik netolerantním způsobem (např. od počátku neuznával platnost kompaktát, nebo tvrdil, že kdo přijímá „pod obojí“, že bude „bezpochyby zatracen“), že tím proti sobě popudil tehdejšího zemského správce Jiříka z Poděbrad (který by rád v Koruně české uchoval smír mezi utrakvisty a katolíky), že mu zakázal vstup do Prahy.¹

To však Capistranovi nezabránilo v tom, aby Brno navštívil ještě dvakrát. Tento později svatořečený mnich založil v Brně klášter, vykonal zázraky v podobě uzdravení nemocných, a dokonce prý jedno zmrtvýchvstání. Ale kromě svých zázraků a plamenných kázání se Capistranus projevuje silnou nenávistí vůči Židům. První pogromy na ně začne pořádat už v Itálii, ale později své působení přenesl i na území Čech, Moravy a Slezska. Tady nechá několik Židů upálit za domnělé rituální vraždy.

Původní židovské sídliště v Brně bylo vymezeno dnešním hotelem Padowetz, Zelným trhem, Masarykovou ulicí a Orlí ulicí. V ústí Masarykovy ulice stávala židovská brána a vně ghetta byl hřbitov. Na jeho předpokládaném území, dnešní hlavní nádraží, byly nalezeny náhrobky datované kolem roku 1349 a 1373. Jsou to nejstarší náhrobky na území Moravy. S nařízeními Ladislava Pohrobka tohle vše zmizelo. Židé museli odejít a svůj majetek nechat na místě křesťanskému obyvatelstvu. Od té doby, téměř na následující 4 století, neměli židé do Brna přístup. Časem se ale zjistilo, že nepřítomnost Židů neprospívá obchodu, tak jim byl umožněn vstup alespoň na trhy. Tento vstup byl však podmíněn dvojnásobnou daní za vstup a dvojnásobným stáječným. Změna nastala za třicetileté války, kdy

---

¹ <http://mojebrno.wz.cz/inka--brno-dalsi-zajimavosti-kapistranus.html>

bylo Židům povoleno starat se o zásobování armády. Ale ani teď nesměli Židé žít ve městě, dále směli vstupovat pouze jednou branou, platili vysoké daně za vstup a ve městě nesměli ani přenocovat. Nocleh si mohli zajistit v herberku na předměstí (dnešní Křenová ulice). Zde se nacházel hostinec Nový Svět s košer kuchyní, ze které se platily městu další poplatky. Ve městě směli Židé přenocovat jen na zvláštní povolení. Toto povolení se týkalo například rabína nebo úředníků židovské samosprávy.

Následovala doba Karla VI. a jeho zákonů. Vláda jeho dcery Marie Terezie a po ní drobné uvolnění za Josefa II. *Josefínské reformy přinesly značný hospodářský a průmyslový rozmach i pro židovskou komunitu. V Brně a okolí vznikají základy textilního průmyslu, zpracování tabáku a mnoha dalších odvětví. Přitom jsou ale Židé stále zatěžováni mnohočetnými daněmi a poplatky. Od Vídeňského kongresu v roce 1815 přichází postupně další zrovnoprávnění, zejména po náboženské stránce, ale přesto stále zůstává v platnosti řada ponižujících omezení.¹ Ta jsou zrušena až v revolučním roce 1848. Pro židovské obyvatelstvo to znamená uvolnění poměrů. Větší pracovní možnosti. A Židé se svému Brnu za tyto možnosti bohatě odměnili. V Brně se velmi rychle rozvíjel vlnářský průmysl. Především tomuto odvětví textilního průmyslu děkovalo město za to, že se v druhé polovině 19. století stalo průmyslovým centrem první velikosti nejen v českých zemích, ale v celém Rakousku a jemu také vděčilo za přiléhavé epiteton užívané až do první světové války, „moravský či rakouský Manchester“.² O rozkvět textilního průmyslu se zasloužili židovští obchodníci: Häller, Auspitz, Redlich, Hecht, Löw-Beer. Židé, ale nestáli jen u vzestupu textilek, ale také dnešní Královopolské strojírny, stáli u zrodu obchodních domů a bank. Pro Brno bylo velmi důležité otevření tzv. Ferdinandovi dráhy (vlaková trať mezi Brnem a Vídní). Dráha spojila Brno s hlavním městem Rakouska-Uherska, umožnila rychlejší pohyb osob a zboží. A i tato stavba byla postavena za finanční pomoci známého židovského bankéře barona Rotschilda.*

Ale nejen průmysl v Brně vzkvétal. Do začátku první světové války vyrostly v Brně dvě nové synagogy. Po válce přišel do Brna větší počet

---

¹ Židovská obec Brno

² Kolektiv autorů. *Dějiny města Brna 2*. Brno: Blok, 1973. s. 18. ISBN 47-022-72

uprchlíků z chudších částí monarchie (asi 16 000). I s jejich pomocí byly vystavěny další dvě synagogy. V roce 1919 bylo ve městě napočítáno 131 500 osob, z čehož Češi tvořili 61%, Němci 34,4% a Židé 4,2%. Sametoví Češi podle hesla „nejsme jako oni“ respektovali i už popřevratové změny německé správy a po demokratických volbách, ve kterých poprvé hlasovaly i ženy, dopřáli Němcům takové zastoupení jakého jejich voliči dosáhli (české strany 65,9%, německé 31,7% a židovské 2,4%).¹ V roce 1919 je založena spolková škola na Hybešově ulici. Byla to základní škola s osmiletým reformním reálným gymnáziem a byla to jediná střední židovská škola na území Československé republiky. Židovská obec se také starala o kulturní a společenský život a další potřebné objekty. Zakládala starobince, sirotčince, starala se o židovský hřbitov. Založila spolek Židovský domov pro mládež. U řeky Svratky vystavěla sportoviště Makkabi (dnešní Riviéra).

30. ledna 1933 se v Německu dostává k moci Adolf Hitler. Jeho Mein Kampf mohl být předzvěstí věcí budoucích. Dokonce po svém nástupu k moci zakázal knihu dále šířit a překládat. Nejdříve začaly platit diskriminační zákony na území Německa. K novému ponížení židovského obyvatelstva přispěly i tzv. Norimberské zákony – Na „celoříšském stranickém sjezdu Svobody“ v Norimberku byla 15.9.1935 svoboda určité části německého obyvatelstva omezena ještě víc, než ji před tím dokázala omezit opatření vyplývající z podřizování jednotné linii: Podle zákona o říšském občanství, jenž byl toho dne vyhlášen, byli židé a další osoby „neárijské krve“ (např. „Cikáni“) napříště na rozdíl od ostatních Němců pouhými státními příslušníky bez politických práv. Další zákon byl zaměřen „na ochranu německé krve a německé cti“: zakazoval uzavírat manželství mezi židy a „občany německé krve“ a za mimomanželský pohlavní styk mezi takovými osobami, označovaný jako prznění rasy, byla káznice. V těchto rasových zákonech, souhrnně označovaných jako „norimberské zákony“, se stanovovalo i to, kdo ve smyslu tohoto zákona má být považován za „Žida“: vedle „úplných Židů“ všechny osoby se třemi židovskými prarodiči (tříčtvrtinová Židé) i všechny osoby jen se dvěma židovskými prarodiči

---

¹ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*. Olomouc: Votobia, 2004. s. 11. ISBN 80-7220-167-0

(poloviční Židé), pokud se hlásili k mosaické (židovské) víře nebo žili v manželství s „úplným Židem“.¹

Antisemitské projevy se nevyhnuly ani Brnu. Když se staly platné Norimberské zákony, utíkali někteří lidé s děsivou předtuchou z Německa. Jenže Československo, a Brno tedy nebylo výjimkou, už vědělo, že se musí postarat především o své vlastní lidi. A tyto uprchlíky vracelo zpět do Německa. Jaký je tam mohl čekat osud? Antisemitismus se plně projevil po Mnichovské dohodě (29.9.1938). Některé brněnské noviny psaly o tom, že asi 2000 Židů by mělo být vystěhováno do Palestiny. Ale autoři článku mínili, že 2000 ze 150 000 je málo. Lidé dávali průchod strachu a s ním spojené nenávisti. Mysleli si, že snad zachrání sami sebe, vlastní životy. Ani heslo: „Malá ale naše“ nepřetrvalo. 15.3.1939 vzniká Protektorát Čechy a Morava. Možná už tenkrát lidé věděli, že na záchranu už je nejspíš pozdě. Možná, že právě toto vědomí dohnalo jednoho brněnského židovského lékaře k sebevraždě.

2.3 Brno za druhé světové války

Po Mnichovské dohodě s část Němců z Brna odstěhovala do říše. Nechtěla zůstat v Brně. Jenže v Německu jim bylo sděleno, že se mají vrátit zpět a vyčkávat na další události. A tak se Němci, ještě před rozpoutáním druhé světové války, zase vraceli do Brna. Snaží se zvýšit podíl německého obyvatelstva, organizují provokatérské akce a účastní se tajných schůzí o nedaleké budoucnosti Československa. Kvůli zvýšení počtu obyvatel dokonce chtěli oddělit některé městské části, které byly převážně české. Např.: Královo Pole, Sečkovice, Komín od Brna byly odděleny. A místo nich měly být připojeny vesnice především německého charakteru, jako Moravany, Modřice nebo Želešice.

Na území protektorátu začaly okamžitě platit již výše zmíněné Norimberské zákony. A po nich následovala řada dalších diskriminačních omezení. Mezi tato omezení patřil například:

---

¹ FRIEDEMANN, Bedürftig. *Třetí říše a druhá světová válka: lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*, 1.vydání. Praha: Prostor, 2004. s. 311-312. ISBN 80-7260-109-1

- *zákaz vstupu Židů do hostinců mimo upravené prostory*
- *zákaz vstupu do divadel apod.*
- *oddělení Židů od árijců ve nemocnicích a starobincích*
- *Židé nesmí vyhledávat soukromá zdravotní zařízení*
- *nesmí do parků a sadů (s výjimkou Koliště)*
- *nesmí do lázní (v Rivieře s výjimkou pondělí)*
- *nesmí vyvolávat dojem, že nejsou Židi (tj. nosit árijské odznaky ap.)*
- *musí označit ještě povolené provozovny „Jüdisches Geschäft“*

V Brně bylo v roce 1938 asi 12 000 židovských občanů ,k nimž záhy přibylo mnoho uprchlíků z Rakouska, Německa a Sudet.¹

Společně s německým vojskem přišlo do Brna také tolik obávané gestapo. Byla pro ně nachystaná úřadovna na Palackého ulici, ale ta brzy svou kapacitou nestačila. Proto bylo gestapo přestěhováno na Mozartovu ulici, kde mu byla poskytnuta budova zemské školní rady. Až po uzavření vysokých škol se úřadovna přestěhovalo do svého konečného působiště na právnickou fakultu na ulici Veveří. Společně s fakultou dostalo gestapo k dispozici také Kounicovy a Sušilovy koleje. Ty pak sloužily jako věznice. Zvláště Kounicovy koleje se zapsaly do historie krvavým písmem. Na improvizované popraviště na školním dvoře si Němci kupovali lístky, aby mohli sledovat popravy. Do věznice se naráz vešlo 1500 lidí. V průběhu války jich branami kolejí prošlo asi 170 000. Pro většinu z nich to byla jen přestupní stanice do jiných koncentračních táborů, nejdříve v Německu a později na území zabraného Polska. Ti, kteří nebyli odtransportováni jinam zemřeli většinou na šibenici, před popravní četou nebo zemřeli z důvodu krutého zacházení při výsleších. Židé, kteří byli zařazeni do transportu se shromažďovali ve škole na Merhautově ulici a odtud pak vedla jejich cesta na nádraží a směr koncentrační tábory. Hrůza, děs, utrpení, tak by se dala několika slovy popsat cesta židů do koncentračních táborů. A v cíli jejich cesty je nečekal nový život, ale jen další tyranizování ze strany uchvatitelů. Z Brna v průběhu války bylo vypraveno 13 transportů. První, který

---

¹ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*. Olomouc: Votobia, 2004. s. 56. ISBN 80-7220-167-0

směřoval do Minsku, měl označení „F“, opustil město 16.11.1941. Ten poslední, transport Dg odjel do Terezína v 1.7.1943. Za necelé tři roky dokázali Němci odtransportovat na 9 064 osob.

A teror pokračoval. Gestapo zatýkalo, vlastence, českou inteligenci, sloužily mu k tomu seznamy politicky činných osob a členů jiných organizací. Oslavy 28. října roku 1939 se staly provokací, která nezůstala bez odezvy. Na ni pak navazoval 17. listopad a s ním zavření vysokých škol a zatčení studentů. Tito studenti byli odtransportováni do Dachau. Jenže všechna tvrdost, která byla použita na zlomení Protektorátu Čechy a Morava, se Hitlerovi zdála málo. Proto odvolal dosavadního říšského protektora von Neuratha a na jeho místo přišel Reinhard Heydrich. Svůj nástup do funkce podepřel vyhlášením stanného práva. V Praze a Brně vznikly stanné soudy, které rozhodovaly jen o tom, jak který člověk zemře, nebo obviněné předávaly gestapu, což znamenalo téměř jistou deportaci. Nový říšský protektor považoval Čechy za stejně škodlivý element jako Židy. Jenže průmyslovou výrobu Čechů potřeboval. A tak Češi zůstali uchráněni od konečného řešení, které postihlo Židy. Pokud po nástupu Heydricha zavládl v Protektorátu Čechy a Morava teror, nebylo to nic proti tomu jaké peklo se rozpoutalo po jeho smrti. Řada zatýkání téměř zničila odbojová hnutí, zatýkaly se osoby, jejichž příbuzní utekli na západ. Existovala tzv. kartotéka S, v té byl seznam nespolehlivých Čechů. Ti měli být v případě nutnosti převezeni bez soudu do koncentračních táborů.

Mezitím však německá armáda ztrácí dech. Koncem roku 1943 prohrála v bitvě u Stalingradu a tato prohra znamenala obrat v celé válce. Němci vyhlásili totální mobilizaci. Mobilizace platila i na území protektorátu. Lidé odcházeli buď pracovat do továren v říši nebo odcházeli jako pracovní síla k německým statkářům. I prohra na východní frontě vyvolala další vlnu zatýkání a poprav. Od roku 1944 po otevření druhé fronty bylo jasné, že válka se pomalu blíží ke svému konci.

Rok 1944 znamenal pro Brno přímé setkání s válkou. Již od roku 1943 byli Brňané informováni, jak se chovat při možném náletu. Jenže když ta doba opravdu přišla, lidé vybíhali na ulici a dívali se na přilétající americká letadla. Jenže když letadla začala shazovat bomby, lidé pochopili, že tohle už není nácvik. Začali prchat. Bomby sice zasáhly strategické cíle,

jako bylo letiště, továrna v Líšni další továrny na Cejlu, ale zasáhly také obyčejné obydlené čtvrti města. Válka si vybrala svou daň.

Ale i přes všechny hrůzy si Brňané zachovali alespoň určitý smysl pro humor. Když se z rádia ozývalo úřední hlášení o pomnutí nebezpečí, které původně znělo: „*Über dem deutschen Reichsgebiet befindet sich kein feindlicher Kampfverband*“ (tedy: *Nad německým říšským územím se nenachází žádný nepřátelský bojový svaz!*). Na to čeští Brňané tímto vzkazem přelétajícím pilotům: „*Unter dem feindlichen Kampfverband befindet sich kein deutsches Reichsgebiet*“ (tedy: *pod nepřátelskými bojovými svazy se nenachází žádné německé říšské území (alébrž Brno, se dodávalo)*).¹

Někteří lidé před potupující frontou utekli z města pryč, ale byla velká spousta lidí, kteří své město neopustili. Zůstali s ním až do konce. Ze svých bytů se přestěhovali do sklepů a čekali na příchod rudé armády. V noci poslouchali nálety letadel jak shazují na továrny tříštivé bomby. Ne všichni však zůstali schovaní ve sklepech. Někteří muži se aktivně podíleli na osvobození. Prováděli ruské vojáky přes zahrádky do týla nepřátel.

26.dubna 1945 se z rozhlasu ozvala zpráva, že vojska 2. ukrajinského frontu právě osvobodila Brno. Němci se sice stáhli, ale bojovali až do oficiálního konce války.

---

¹ MÜLLER, Z., at al. *Bomby nad Brnem, Zpráva o leteckém bombardování města Brna v letech 1944 a 1945*, 1.vydání. Brno: EXPO DATA 2005, s. 11-12. ISBN 80-7293-138-5

2.4 Svědectví pamětníků

Rozhovor s Dagmar Hrubou probíhal 4. února 2008

Dagmar Hrubá vypráví : „*Jak nám ovlivnila válka život? Byla jsem malá, takže mě příliš ne. Pamatuji s na lístkový systém, cukrovinky byly jen pro děti, tabák jen pro muže. Dále na zatemnění, které provázelo každý večer. Žili jsme v Brně na Rybkové, kousek od úřadovny gestapa. V našem domě bydleli také příslušníci SS. Právě jeden z nich zachránil život mému dědečkovi. Ten chodil každou neděli hrát do Židenic karty s přáteli. Odešel i v době stanného práva. Když se večer vracel přes ulici Francouzskou domů, zatkl ho gestapo a odvezlo do koncentračního tábora Pod Kaštany. Ráno se maminka rozběhla na nedalekou úřadovnu gestapa a ptala se po dědečkovi. Odpovědí ji bylo, že pokud není doma, tak je u nich. V domě ji potkal již zmiňovaný příslušník SS a ptal se maminky, co se stalo? Ta odpověděla, že dědečka zajalo gestapo. Prohlásil, ať si nedělá starosti, a odešel. Za hodinu byl dědeček doma. Při vši té hrůze to bylo velké štěstí, ale karty už hrát nechodil. Vždy když slyšela maminka v rádiu nálety Korutany – Štýrsko, už nás všechny hnala dolů do sušárny do krytu. Kdo běžel první, strhl ze zdi tyč a do druhé volně pověšené mlátil a upozorňoval ostatní na nálety. V zimě, pokud to bylo možné, jsme chodili bruslit na nádrž na vodu, která byla na Konečného náměstí. Z konce války si pamatuji, když nás Rusové osvobodili, že jeden z vojáků choval v náručí moji malou sestru a říkal, že má taky takovou doma. Můj tatínek s ostatními muži z domu vyvěsili na dům vlajku, chvíli nato dopadla na budovu Vysokého učení technického bomba. Zabila jednoho ruského vojáka, který byl pak pochovaný kousek od našeho domu. A jakou změnu mi konkrétně přinesl konec války? Žila jsem stejně jako předtím, jen v páté třídě mi nahradila němčinu ruština.*

Rozhovor se Stanislavem Hrubým probíhal 4. února 2008

Stanislav Hrubý vypráví : „*Bydleli jsme na Cejlu 23 v třípokojovém bytě. V jednom pokoji jsme měli ubytované bulharské studenty, kterým chodil jednou za měsíc balík s cigaretami a tabákem. Z jejich prodeje tady pak žili. Můj tatínek pracoval jako číšník v divadelní kavárně. Měl ušitý pytlíček, který nosil uvázaný u pasu, a sbíral do něj špačky od cigaret a doma z nic*

vyspával starý tabák a míchal do něj nový od Bulharů. Ty špačky měl potom schované až do konce svého života. Někdy si z nich ubalil cigaretu a říkal, že to má něco lepšího.

Moje teta byla provdána za Němce, pracoval ve stejné kavárně jako můj tatínek. Jednou se v kavárně střídalo a při této přestřelce byl zabit můj strýc. Vlastně Němec zabil Němce. Tetě bylo řečeno, že to byla nešťastná náhoda. Němečtí útočníci byli převeleni na frontu. S tím byl celý případ uzavřen.

I já mám vzpomínky na nálety, když už byla letadla nad námi, z rádia se ozývalo jen kukání kukaček. Jednou se z rádia ozvalo: „Nad říšským územím s nenachází žádný cizí bombardér.“ Najednou se ozvala rána a dům vedle nás se sesypal k zemi. V torzu domu byly ve zbylých podlažích vidět části zařízených bytů – skříně, klavír... Bomby padaly všude – do dětského pískoviště, mezi matky s dětmi, které se nestačily schovat. Jedna z bomb dopadla přímo na plnou šalinu.

V době války jsem chodil do školy. Bylo to smutné, na školu vždy spadla bomba a my se museli stěhovat do jiné budovy (Blatná, Bratislavská, Koliště, třída Kapitána Jaroše, Husova, Jánská, Merhautova, Cejl, Náměstí 28. října, Veverí). Vždycky, když na školu spadla bomba, museli jsme doma vzít vozíky nebo koše a v sutinách hledat neporušené učebnice. Ty jsme pak převáželi do nové školy. Vlastně jsme se víc stěhovali než se učili. Když jsme chodili do školy na Husovu, schovávali jsme se před nálety v krytu pod Špilberkem. Nebyl to takový perfektně vybavený kryt jako dnes. Byla zde hliněná podlaha a kolem stěn dřevěné lavice. Po takovém náletu jsme měli vždy naříděno: „Jakmile nálet skončí, okamžitě domů!“ Na domech byly bílé nápisy LSR, které označovaly protiletecké kryty. Myslím, že když projdete dnes Brnem a víte kam jít, je velká pravděpodobnost, že tyto nápisy ještě někde najdete.

Ale jinak jsme žili normální život malých kluků. V obchodním domě JEPO na náměstí Svobody jsme kupovali nebo kradli blesková světla k foťáku. Ty jsme pak u nás na balkóně věšeli na držák na vlajku a zapalovali je německým vojákům nad hlavami. Nebo jsme na jejich auta házeli žárovky. Maminka nám za to vždycky hubovala a říkala tatínkovi, aby s námi udělal pořádek. Tatínek se naoko tvářil přísně, ale on sám byl odjakživa dobrodruh (za první světové války odešel s vojáky na východní Slovensko, teta ho pak

dostávala zpět přes Červený kříž), takže nám možná trošku záviděl naše vylomeniny.

Rozhovor s Annou Jůzovou probíhal 13.3. 2008

Anna Jůzová vypráví: „ Žili jsme v domě na Koblížné, kde jsme měli domovnictví. Každý víkend nám pod oknem pochodovala Hitlerjugend. Můj tatínek byl Němec, ale cítil se být víc Čechem. On sám nemohl narukovat, protože měl jednu nohu kratší a byl invalida, ale jeho o jedenáct let mladší bratr narukovat musel. V 28 letech padl na konci války u Berlína. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava nám změnili občanství na říšské. A já v roce 1942 musela nastoupit do německé školy. Do té doby jsem nikdy německy nemluvila. O prázdninách mě tatínek musel učit německy. Po válce už jsem nikdy německy nemluvila. Před dětmi se o válce nemluvílo ze strachu, že by někde něco řekly a celá rodina by mohla skončit v koncentračním táboře.

Vlastně až do roku 1943, kdy začaly nálety na Brno, jsme my děti nevěděly, že nějaká válka je. Na Koblížné zasáhly bomby několik domů. Nespadly celé, ale sutiny zasypaly a udusily lidi, kteří byli schováni v krytech. Pamatuju si, že naproti nám měli obchod se sýrem židé, ale utekli před Hitlerem. Zachránili si tím život. Jejich krámk převzal Němec, který prodával ryby. Prodával je, ale na černo a měl strach, aby ho tatínek neudal. Nikdy jsem snad neviděla tolik mořských ryb jako tenkrát. Tatínek ty ryby pak nosil do sběrných táborů vězňům, právě proto, že byl Němec a nebyl tolik hlídán. Maminka byla Češka a velká vlastenka. Byla sirotek a pracovala v Tvarožné jako služka. Díky ní jsme se za války neměli špatně. Kromě potravinových lístků jsme jezdili do Tvarožné, kde nám sedlák dával jídlo. Vozili jsme ho domů v kočárku s mou mladší sestrou a když povyrostla, tak v kočárku s panenkou. Když k nám přijel strýc, oblékla mě do červené sukně a bílé halenky se slovanskou výšivkou a poslala nás na procházku po Brně. Konec války jsem v městě nezažila. Protože se od léta 1944 bombardovalo snad každý den, utekli jsme k tetě do Šlapanic, kde jsme zůstali až do konce války. Po válce jsme se vyhnuli odsunu tím, že tatínek před válkou sympatizoval s komunisty a sabotoval nacistické schůze. Lidé si ho pamatovali a to nás zachránilo před odsunem. Ale například moje babička odsunuta byla, dodnes mám schovány její dopisy.

3. Transport Dg

1.7. 1943 se z brněnského nádraží vypravil transport 60 židovských obyvatel, kteří se nejspíš až do posledního okamžiku domnívali, že se jim transport vyhne. Nebyli to všechno brněnští obyvatelé, v transportu byli zařazeni také lidé z Uherského Brodu, Olomouce, Jihlavy a Polné. Židé byli shromážděni ve škole na Merhauově ulici, odkud pak pokračovali na nádraží a z něj vlakem do Bohušovi. Tady cesta končila, vlak zastavil a lidé se trmáceli pěšky vstříc svému osudu za zdmi Terezína. Podle terezínské Rady starších bylo 2.7.1943 dopraveno do Terezína 53 osob. Toto číslo však neodpovídá seznamům, které jsou dnes k dispozici (viz.příloha). Podle nich totiž dorazilo do Terezína 60 osob. Můžeme se nejspíš jen dohadovat. Je možné, že těch sedm lidí nepřežilo samotný transport a v Terezíně byli jen zaznamenáni jako mrtví.

Poslední trvalé bydliště transportovaných

Brno	Uherský Brod	Olomouc	Jihlava	Polná	Nezařazeni	Celkem
34	9	11	1	1	4	60

Ne všichni však měli takové štěstí, aby se dočkali konce války. Z šedesátičlenného transportu se dožilo konce války pouhých 24 osob.

4. Terezín

4.1 Historie města Terezín

Terezín byl vybudován jako obranná pevnost proti vpádu Prusů kolem roku 1780 císařem Josefem II. Byla pojmenována podle jeho matky Marie Terezie. Pevnost byla vystavěna na soutoku Labe a Ohře a ve své době byla postavena podle nejmodernějších francouzských a italských plánů. Skládá se z Velké pevnosti (někdy také označované jako Hlavní), která má rozlohu asi 36 ha a Malé pevnosti o rozloze asi 2,5 ha. Roku 1782 byl Terezínu císařským výnosem udělen status svobodného královského města. Ve městě se zpočátku usadili řemeslníci, kteří byli nezbytní pro chod pevnosti. Civilní správa zde byla zřízena až v roce 1830. Terezín byl rozšiřován podle přesně daného urbanistického plánu. Díky němu jej můžeme nazvat kasárenským městem. Je přesně symetricky postaven včetně civilních budov, které se musely přizpůsobit kasárenskému strohému stylu. Tyto budovy nemají nikdy více než dvě patra a do výšky nezasahují více jak 14 metrů. Jejich přízemí jsou opatřena silnou půlkruhovou klenbou. Jen některé budovy neodpovídají tomuto strohému stylu, například věž posádkového kostela.

Terezín však nikdy nebyl využit k válečným účelům, jak se původně předpokládalo. Původní hrozbu 18 st., spory mezi Rakouskem a Pruskem, zatlačila do pozadí francouzská revoluce. I tak pevnost zůstávala v pohotovosti, tentokrát z hrozby před Napoleonovými vojsky. Jenže spory mezi Berlínem a Vídní byly trvalejšího charakteru. A právě tyto spory vyústily v roce 1866 do válečného konfliktu. Ani tentokrát však pevnost nebyla využita ke svému účelu. Jen jednou, právě roku 1866, kdy pevnost obešlo pruské vojsko a tehdejší velitel Terezína nařídil útok. Bohužel netušil, že v té době byl již podepsán mír.

Funkci pevnosti přestal Terezín zastávat od roku 1887, ale posádkovým městem zůstal. Ale ani tak nezůstal nevyužit. Už za Rakouska – Uherska se stal žalářem pro revolucionáře. Podle původních plánů mělo být v Terezíně přítomno na 16 000 mužů. Více jich, ale Terezín i s Malou pevností nebyl schopen pojmout. Paradoxní je, že nacisté do této pevnosti

dokázali vměstnat několikanásobně vyšší počet vězňů. Právě strohost a vojenská promyšlenost celého Terezína se nacistům hodila.

Malá pevnost

Jak už bylo řečeno Malá pevnost sloužila jako vězení už za Rakouska – Uherska. A právě v době okupace, kdy pro potřeby gestapa už nestačila Pankrácká věznice, přemístilo svou působnost do Malé pevnosti v Terezíně a zřídilo tam od 10.června 1940 politické vězení. Za pět let fungování prošlo Malou pevností na 32 000 mužů a žen. Malá pevnost měla charakter průchozí věznice, zde byli vězni drženi a dále pak posíláni před soud nebo odvázeni do koncentračních táborů. Od roku 1943 mohly být ve věznici prováděny popravy bez soudního řízení. V rámci tohoto povolení zemřelo ve věznici 250 vězňů. Poslední poprava se konala 2.5.1945. Oběti této popravy byli představitelé mládežnické organizace Předvoj. Je ale nutné připomenout, že přímo ve věznici v Malé pevnosti zemřelo 2 600 vězňů na týrání, hlad, kvůli nedostatku lékařské péče a hygieny. A další tisíce jich zahynulo po deportacích z Terezína.

Velitelem byl po celou dobu fungování věznice SS-Hauptsturmführer Heinrich Jöckel. Původní ostrahu Malé pevnosti tvořili příslušníci gestapa a ochranné policie (Schutzpolizei). Od roku 1941 převzali tyto funkce příslušníci SS. Dozorčí práci na ženském oddělení vykonávaly některé manželky dozorců. Samotná Malá pevnost byla od koncentračního tábora oddělena nejenom řekou, ale také správním uspořádáním. *Oficiální název Malé pevnosti byl: Gehaime Staatspolizei. Staatspolizeistele Prag. Polizeigefängins Theresienstadt (Tajná státní policie. Státní policejní úřadovna Praha. Policejní vězení Terezín).*¹ Je tedy nutné si uvědomit, že není možné zaměňovat Malou pevnost s ghettem Terezín. Každá podléhala jinému správnímu orgánu a jejich účel jako takový byl jiný. To však nic nemění na tom, že obě dvě části spolu velmi blízce spolupracovaly.

---

¹ LAGUS, KAREL; POLÁK, JOSEF. *Město za mřížemi*, Praha: Baset, 2006. s.16. ISBN 80-7340-088-X

Ghetto Terezín

Když se hledalo vhodné místo pro židovské ghetto byla o pomoc požádána Židovská náboženská obec v Praze. Ta vypočítala náklady na vznik „barákového tábora“ na 195 milionů korun. Výstavba by znamenala velké množství prostředků, které v době války nebyly k dispozici. Další možností přesídlení židů mělo být jejich shromáždění do českých obcí. Uvažovalo se o předměstí Prahy (Žižkov, Karlín) nebo Brna (oblast mezi ulicemi Cejl a Křenová). Židovská náboženská obec v Praze se snažila vytvoření ghetta na území protektorátu urychlit. Její představitelé se domnívali, že tak odvrátí transporty na Východ. Přes všechny možné návrhy se Zentralstelle für jüdische Auswanderung (Ústředna pro židovské vystěhovalce) rozhodla vrátit k plánu vybudování ghetta v Terezíně. Židovská obec se snažila poukázat na nevýhody tohoto místa – vlhkost, málo obytných prostor, malá rozloha celého města, malé pracovní příležitosti. Možná už tehdy tušili zrádnost a nebezpečí uzavřeného prostoru. Možná je děsila přítomnost Malé pevnosti, ve které byla zřízena policejní věznice pod patronací gestapa. Pro nacisty byla právě stálá posádka SS výhodou, protože se dala využít při případné vzpouře. Do Terezína měli být deportováni převážně židé z protektorátu a neměli tedy najít podporu u místního obyvatelstva. Terezín měl stejně sloužit jen jako překladiště transportů. Po konečném vyvraždění židů mělo z Terezína vzniknout německé město jako nový průlom do českého prostoru. Tyto důvody a jistě mnohé další vedly k tomu, proč byla nakonec vybrána terezínská pevnost. I přes nesouhlas s výběrem lokality se na vzniku terezínského ghetta podílela také Židovská náboženská obec v Praze. Právě tato spolupráce měla vyvolávat u lidí dojem, že ghetto bude samosprávným celkem, kde budou moci židé v klidu žít, pracovat a radovat se až do konce války. 24. listopadu 1941 odjelo do Terezína tzv. Aufbaukommando (tzv. komando výstavby), které mělo připravit město na příjezd dalších transportů. Lidé se do těchto komand hlásili dobrovolně, protože jim bylo slíbeno, že jejich rodiny budou prozatím vyjmuty ze všech transportů. Ty začaly do Terezína přijíždět na konci listopadu téhož roku. Transporty nařizovala Zentralstelle für jüdische Auswanderung (Ústředna pro židovské

vystěhovalectví). Z kartotéky vybrala vždy kolem 1200 – 1300 karet, které pak předala transportnímu oddělení židovské obce. Ta pak vytvořila přesný seznam. Každým transportem odjelo 1000 lidí. Z původního předloženého počtu vybírali lidi, kteří buď byli prozatím chráněni před transportem, lidi vážně nemocné a dohlíželi na to, aby od sebe nebyly odtrhnuty rodiny. Lidé dostávali obsílky a shromažďovali se k nástupu do transportu ve větších městech. Předtím museli odevzdat všechnen majetek a s sebou si mohli odvézt zavazadla o maximální hmotnosti 50 kg. Transporty přijížděly na nádraží v Bohušovicích, odtud museli lidé pěšky. Část starých a nemocných vězňů tuto cestu nepřežila. Po příchodu do Terezína byli vězni ubytováni ve velmi primitivních podmínkách, ale ze začátku aspoň zůstávaly rodiny pohromadě. V krátkém čase však bylo vydáno nařízení k rozdělení rodin.

Při jednání se židovskými vězni se vycházelo ze směrnice z 21. září 1939, kterou vydal Reinhard Heydrich. Tato směrnice obsahovala příkaz na likvidaci samosprávných židovských orgánů a jejich nahrazení radami starších. *Ty měly být odpovědné za splnění rozkazů vydávaných okupačními úřady a za zajištění vnitřní správy ghatt. Rady starších byly zároveň jediné, kdo směl s okupačními úřady komunikovat, jelikož „individuální Žid pro německé úřady na obsazeném území neexistuje. Z principu není možné jednat s individuálním Židem, jen se židovskými radami. [...] Členové rady starších [...] musí s plnou zodpovědností vykonávat požadavky německé vlády, jsou za to osobně odpovědní. [...] Vůči německému pořádku nelze mít námítky ani o něm diskutovat!“¹*

V čele ghetta mělo být vedení, které mělo usměrňovat práci tzv. židovské samosprávy a Rada starších (Ältestenrat), která měla zajišťovat bezproblémový chod ghetta. Měla být rozdělena na pět oddělení:

1. administrativní
2. hospodářské
3. finanční
4. technické
5. zdravotnické

---

¹ Acta Theresiana sv. I, Praha: Sefer, 2003. s. 13. ISBN 80-85924-37-4

Správa ghetta sídlila v Magdeburských kasárnách a v jednotlivých kasárnách je zastoupena staršími budov, kteří budou oznamovat rozhodnutí správy ghetta prostřednictvím starších skupin a starších světnic. Tento postup platil i pro obyvatele tábora, pokud se chtěli obrátit na Radu starších.

O první židovské samosprávě a Radě starších se můžeme dočíst také jako o „české“. Nebyla to tak úplně pravda, někteří členové rady jako byl např. Erich Österreicher nebo Joseph Lichenstern, pocházeli ze Sudet, odkud utekli po Mnichovské dohodě.

Prvním terezínským starším (Judenältester) se stal Jakob Edelstein, který přijel do Terezína transportem St společně s dalšími 22 lidmi 4. prosince 1941, velká část z nich se stala členy vedení židovské samosprávy. Jmenujme alespoň některé:

- ing. Otto Zucker – zástupce Jakoba Edelsteina
- JUDr. Leo Janowitz – vedoucí ústředního sekretariátu
- MUDr. Erich Munk – vedoucí zdravotního oddělení
- Egon Popper - vedoucí administrativního oddělení
- Karel Schliesser – vedoucí hospodářského oddělení
- Josef Klaber – první velitel stráže ghetta

Situace se měnila společně s tím, jak do Terezína přijížděly transporty z jiných zemí. 23. ledna 1943 oznámil velitel ghetta Siegfried Seidl Jakobu Edelsteinovi a Otto Zuckerovi, že následující den přijede transport s prominenty z Berlína a Vídně. Mezi těmito prominenty byl i dr. Paul Eppstein a dr. Benjamin Israel Murmelstein. Seidl oznámil také, že dosavadní složení rady se změní. Jakoba Edelsteina jako prvního staršího nahradí triumvirát, v jehož čele má stát dr. Paul Eppstein a jeho zástupci se mají stát dr. Benjamin Israel Murmelstein a Jakob Edelstein. Odvolání Jakoba Edelsteina vyvolalo v ghettu řadu nevolí. Jeho popularita po jeho odvolání ještě stoupla a stal se tak nebezpečným. Nejdřív mu bylo oznámeno, že bude odvezen na východ, aby tam se svými zkušenostmi vybudoval další ghetto. Nakonec byl 9. listopadu zatčen a 15. listopadu 1943 odtransportován do Osvětimi. Zde byl půl roku vězněn a 20 června 1944 popraven na dvoře krematoria v Osvětimi – Birkenau. Před tím se ale musel dívat na popravu celé své rodiny.

Život Edelsteinova nástupce dr. Paula Eppsteina netrval o moc déle. 27.zář 1944, před zahájením poslední deportační vlny z Terezína, byl zatčen, odveden do Malé pevnosti a tam zastřelen. Vedení tábora ještě nějakou dobu předstíralo, že Eppstein žije. Jeho žena mu ještě několik dní po jeho smrti musela nosit jídlo. Také ona se stala nepohodlnou a v říjnu 1944 odjela transportem do Osvětimi. 13.prosince 1944 byl oficiálně zvolen terezínským starším dr. Benjamin Israel Murrelstein. Ten ve své funkci setrval půl roku a 5. května 1945 na svou funkci rezignoval. V době rezignace žilo jen velmi málo lidí, kteří se v prosinci 1941 stali členy prvního vedení židovské samosprávy v terezínském ghettu.

Ghetto Terezín bylo koncentračním táborem, který řídila lagerkomandantura (táborové velitelství) Ve funkci velitele tábora se v průběhu války vystřídali dr. Siegfried Seidl, Anton Burger a Karl Rahm (všichni měli hodnost SS-Obersturmführer). Táborové velitelství podléhalo Zentralstelle für jüdische Auswanderung (Ústředna pro židovské vystěhovalectví) v Praze. Ta byla později přejmenována na Zentralamt für Regulung der Judenfrage (Ústřední úřad pro řízení židovské otázky) v Praze. Jak Malá pevnost tak ghetto Terezín podléhalo v nejvyšší instanci oddělení IV Reichssicherheitshauptamt (Hlavního říšského bezpečnostního úřadu) v Berlíně. Oddělení IV bylo gestapo.

Víra vězňů lidí, že se v Terezíně dočkají konce války vzala za své už lednu 1942, kdy v denním rozkaze vyšlo oznámení o nadcházejícím transportu do Rigy. Byl jen jedním z 63 transportů, kterými bylo na východ odvezeno více než 87 000 lidí. Konce války se jich dožilo asi jen 3 800. 20.ledna 1942 se konala konference ve Wannsee. Jednalo se zde o dalším postupu při „konečném řešení židovské otázky“. Tato konference udala také nový směr ve vývoji Terezína. Bylo rozhodnuto, že Terezín se má stát ghettem pro staré (nad 65 let), nositele vysokých vojenských hodností a vyznamenání, politiků a jiných prominentů, kteří mají vazby v zahraničí. V této situaci však bylo potřeba navýšit kapacitu míst. A tak v únoru 1942 Heydrich zrušil výnosem obec Terezín a všechno obyvatelstvo se muselo do konce června vystěhovat. Již 2. června 1942 přijel první transport z Berlína.

Právě kvůli novým transportům se kapacita Terezína rychle plnila. Už v září roku 1942 dosáhlo ghetto svého ubytovacího maxima (58 491 vězňů). Tak rychlý nárůst obyvatel nemohlo město pojmout. Lidé spali na půdách, v kasematech starého opevnění i v kůlnách na dvorech domů. V tomto prostředí se také velmi rychle rozšiřovaly různé nemoci, ale také beznaděj starých a nemocných lidí, hlavně německých židů, kteří museli uzavírat smlouvy o zakoupení domova v Terezíně. Čekali, že svůj život dožijí v lázeňském městě, ale po příjezdu do Terezína je čekalo kruté probuzení. Mezi dubnem a zářím se sice počet obyvatel ghetta zvýšil téměř čtyřikrát, ale počet úmrtí se zvýšil více než patnáctkrát. Problém přeplněnosti nebyl pro vedení ghetta problém, začalo vypravování transportů na východ. Mezi prvními odjeli právě již zmínění němečtí židé, kteří si v Terezíně koupili nový domov.

Neúspěchy ve válce se projevíly také v Terezíně. Sám Himmler nařídil, že má být zachován dojem, že Terezín je město, kde židé mohou v klidu žít a zemřít. A bylo to právě terezínské ghetto, které se stalo jakousi propagandistickou akcí nacistického Německa. Terezín byl určen jako místo, kde bude provedena delegace Červeného kříže. Z Terezína se začala stávat, jak si jeden z vězňů poznamenal, potěmkinovská vesnice. Otvíraly se obchody, kavárna, dokonce začala fungovat židovská banka. Bylo zahájeno celkové zkrášlování města, rozšíření zelených ploch, ulice, dosud označené pouze číslem, byly přejmenovány. Velká pozornost se také věnovala fasádám domů, vznikl dětský pavilon a společenský dům. Jenže zkrášlení města vyvolalo také znovu otázku přelidnění. V prosinci roku 1943 a v květnu roku 1944 bylo odvezeno do Osvětimi na 17 500 osob. Převážně to byli vězni nemocní nebo vzhledově nevyhovující. Návštěva delegace proběhla 23.června 1944. Jejími členy byli dr.Maurice Rossel – zástupce vedoucího mise Mezinárodního výboru Červeného kříže v Berlíně, Frants Hvass – zástupce dánského ministerstva zahraničí a Eigil Juel Henningsen – inspektor dánské Zdravotní péče. Delegaci také provázeli vysocí důstojníci SS, zástupci německého Zahraničního úřadu a Německého Červeného kříže. Cesta byla přesně naplánována do posledních detailů. Kavárna se zaplnila lidmi, děti byly poprvé vpuštěny do dětského pavilonu, vězni dokonce pod pohrůzkou smrti museli secvičit krátké divadlo k oklamání delegace. Dnes

je asi těžké uvěřit, že by tohle divadlo mohlo někoho oklamat, ale minimálně dr. Maurice Rossela oklamalo. Jeho zpráva totiž popisovala Terezín jako skutečný konečný tábor, odkud lidé již nejsou nikam deportováni.

Delegace Červeného kříže navštívila Terezín ještě jednou a to 6. dubna 1945. A znova se nacistům podařilo přesvědčit delegáty o funkci Terezína. Avšak válka se nevyhnutelně chýlila ke konci, tohle malé vítězství už na tom nemohlo nic změnit. Konec války byl zřetelný i v Terezíně. Nejdříve odjeli dánští Židé do Švédska pod patronací Švédského Červeného kříže. Po nich následoval odjezd manželek a dětí příslušníků SS. V dalších dnech probíhalo pálení archívu Hlavního úřadu říšské bezpečnosti. Obyvatelům Terezína ani přicházející konec války však nepřinesl osvobození. Začaly sem proudit tzv. evakuační transporty z koncentračních táborů, které byly vyklizeny před postupující frontou. K původním 17 500 vězňů přibylo z těchto transportů dalších 15 000. Vězni přicházeli ve zuboženém stavu, mnozí z nich se dostali do Terezína již podruhé. Karanténa nebyla dostatečná, pro vězně nebylo místo. Lidé byli vyčerpaní tak, že si neuvědomovali riziko nákazy. A tak v dubnu 1945 je zachycen první případ skvrnitého tyfu. Tato nákaza se pak lavinově šířila celým ghettem. 4. května 1945 přijíždí do Terezína skupina českých zdravotníků a zdravotnický personál a vybavení dodala také sovětská armáda. Vzhledem k závažnosti a velikosti epidemie byl Terezín uměle na čtrnáct dní uzavřen do karantény. Až poté, co epidemie ustoupila, mohlo se přistoupit k repatriaci. Část vězňů odešla sice okamžitě po osvobození, ale celý proces se zpomalil právě zmíněnou karanténou. Někteří vězni odložili svůj odchod domů a starali se o chod ghetta a nemocné, kteří ještě měli naději na přežití.

I když se terezínské ghetto kvalitativně odlišovalo od ghett na území okupovaného Polska, a ta se zase lišila od ghett budovaných na území bývalého Sovětského svazu, bylo i ono po celou dobu své existence navzdory všem přídomkům, které mu byly účelově dávány, právě takovouto „provizorní izolační zónou.“ Terezínští vězni byli v ghettu izolováni od ostatního světa a čekali na to, až i oni se stanou objektem „konečného

řešení“, až budou zařazeni do transportů směřujících do likvidačních center ve východní Evropě¹

4.2 Život v Terezíně

Když 24.listopadu 1941 dorazilo do Terezína Aufbaupolizei, lidé v něm si mysleli, že jdou budovat nový domov pro tisíce židů, kteří budou v Terezíně v klidu žít. Ale hned po příjezdu zjistili, jak velmi se ve svém úsudku mýlili. Nebyli pracovní četou, stali se vězni, kteří vykonávali nucené práce - budovali koncentrační tábor. počítali, že jeho hrubá výstavba bude trvat minimálně měsíc. Ale první dva transporty přijely už v prvním prosincovém týdnu. Jeden byl vypraven z Prahy a druhý z Brna, v každém z nich bylo tisíc lidí. Byli nemocní, vysílení, ale ještě stále chtěli věřit, že bude lépe. Ale nebylo. Terezín ještě ani zdaleka nebyl připraven na příjezd dvou tisíc židů. Lidé neměli střechu nad hlavou, neměli jídlo, chybělo šatstvo. Ze začátku pomáhala vězňům myšlenka na rodiny, které byly ubytovány pohromadě. Ale i toto pouto mělo být záhy zpřetrháno. Rodiny byly rozděleny, děti do dvanácti let žily s matkami, děti nad dvanáct let byly podle pohlaví zařazovány do mužských nebo ženských ubikací.

Další ranou do sebevědomí lidí byl denní rozkaz **TB 20 (5.1.1942)** – *Podle nařízení táborové komandatury odjede 9.1.1942 transport o 1000 lidech do Rigy. Podrobnější pokyny budou vydány starším budov. Rada starších – oddělení vnitřní správy, dr. Egon Popper²*

Od této chvíle už lidé žili v neustálém strachu z transportů z nichž většina od října roku 1942 směřovala do Osvětimi. Parametry pro zařazení se měnily s každým novým transportem. Táborová komandatura sice určovala čísla a parametry, ale seznamy do transportů sestavovala židovská samospráva. Díky tomuto v Terezíně čile kvetla korupce. Lidé s snažili zůstat co nejdéle v táboře. Uvědomovali si, že k odtransportování na Východ jsou určeni všichni, ale také věděli, že konce války se mohou dožít jen ti, kteří zůstanou v Terezíně. Odcházející transporty zanechaly v lidech, kteří viděli odcházet své přátele, hluboká traumata. Ovšem jak transporty

¹ *Acta Theresiana sv. I*, Praha: Sefer, 2003. s. 13. ISBN 80-85924-37-4

² *Acta Theresiana sv. I*, Praha: Sefer, 2003. s. 71. ISBN 80-85924-37-4

z Terezína odcházely, tak do něj přijížděly nové. Pak nebylo výjimkou, že jeden vězeň měl asi 1,6 m² životního prostoru, a tím se zhoršovaly hygienické podmínky. Nejvíce nedostatkem soukromí a nemožností jakékoliv hygieny trpěli staří a nemocní vězni. Ti se také stali nejubožejší složkou vězňů, byť se židovská samospráva snažila ulehčit jejich situaci.

Po fyzické stránce byli vězni ve velmi špatném stavu. Všudypřítomný terezínský hlad dohonil každého. Muže, ženu, dítě či starce. Jídlo bylo nutričně nevyvážené a jeho množství bylo katastrofálně malé. Postupem času bylo v Terezíně vybudováno 7 velkých a 5 malých kuchyní. Některé z nich vařily až 12 000 porcí denně. Táborový jídelniček se neměnil:

Ráno byla náhražková neslazená černá káva, k obědu vždy polévka buď z hrachového, nebo čočkového výtažku a k tomu:

v pondělí – zapražené brambory

v úterý – kroupy, když to menší počet vězňů dovolil, jeden knedlík

ve středu – brambory a tuřín

ve čtvrtek – brambory s hořčičnou omáčkou

v pátek – brambory nebo kroupy, později někdy nudle nebo proso

v sobotu – brambory s masitou omáčkou, říkalo se tomu guláš

v neděli – brambory s omáčkou nebo později místo nich jedna buchta¹

Nutriční hodnoty jednotlivých jídel byly uvedeny v materiálech táborové komandantury, ale rozhodně se neblížily skutečnosti. Příděly jídla se také lišily v rámci různých skupin vězňů. Těžce pracující měli příděly o něco vyšší než byla předepsaná norma, ale ani tak to nebylo dostatečné. Zatímco nepracující, staří a nemocní měli příděly ještě sníženy.

Fyzickou stránku vězňů nebídačil jen nedostatek jídla, prostoru a špatné hygienické podmínky, ale také propracovaný systém fyzických trestů. Například první velitel tábora Seidl zavedl v Terezíně trest bití holí. Jeho nástupce Anton Burger byl krutý surovec sám se podílel na bití vězňů. Právě jeho krutost byla na obtíž ve chvíli, kdy bylo rozhodnuto, že z Terezína bude ukázkový tábor. Nahradil ho o nic méně krutý Karl Rahm.

---

¹ LAGUS, KAREL; POLÁK, JOSEF. *Město za mřížemi*. Praha: Baset, 2006. s. 98. ISBN 80-7340-088-X

Po válce ho lidový soud v Litoměřicích shledal vinným z týrání vězňů při práci. Bil je bičem, honil je na koni, lámal jim ruce a páčil je o horká kamna. V ruku v ruce s fyzickým týráním šlo týrání psychické. Ženy se musely koupat v loužích bahna a jejich muži museli nečinně přihlížet. Vězni se museli navzájem fackovat, pokud měl dozorce pocit, že někdo svého kolegu šetří, předvedl mu správnou sílu a nakonec zbil dotyčného sám. Nemůžeme říci, že všichni dozorcí v Terezíně byli surovci a násilníci. Byly mezi nimi i výjimky, ti, kteří se k vězňům chovali shovívavě. Ale nebylo jich mnoho. Do Terezína byli také posíláni mladí esesáci, aby se zaučili. Snažili se chovat sebevědomě a rozhodně. Pokud se jim to nedařilo, nahrazovali tyto dispozice surovostí. K psychické tyranii můžeme započítat také cenzuru, která byla ve větším měřítku nastolena od 2.prosince 1941, kdy vězni nesměli pod trestem smrti posílat žádné zprávy. Balíčky přicházející do Terezína byly prohlédnuty a předány majitelům. Poslední balík byl přijat na Štědrý den 1941 a poté byly balíky vraceny odesílatelům. Uvolnění nastalo pět po rozhodnutí vytvořit z Terezína ukázkový tábor. Pro některé lidi bylo ale už pozdě. Vedení tábora nepředalo zprávu, že rodinný příslušník zemřel, lidé posílali svým blízkým dopisy a nemohli pochopit, proč neodepisují.

Nemůžeme říct, že by se ze všech vězňů staly beztvaré, bezduché loutky. Byli to lidé, kteří si chtěli zachovat aspoň část své pomyslné svobody. V rámci toho začaly vznikat tzv.Kameradschaftsabende (přátelské večery). Kvůli těmto kulturním večerům vzniklo nové oddělení pro organizaci volného času (Freizeitgestaltung), které vytvářelo program a předávalo ho vedení tábora ke schválení. Ve skutečnosti se pak hrály kabarety v optimistickém duchu, které odsuzovaly německý fašismus. V Terezíně se nedá mluvit o českém kulturním životě. Skupiny, které byly do Terezína dopraveny, měly svou vlastní kulturu a tou také žily. A zase bylo pro vězně nesmírně důležité rozhodnutí o ukázkovém táboře. Vedení teď kulturní program zakazovalo pouze za trest a samo se více zajímalo o kulturní aktivity vězňů. Kulturní život, ať už to byly písně, přednesy, hry, se vyskytovaly v každém koncentračním táboře. I v Osvětimi. Ale v takové míře jako v Terezíně se kulturní život nikde nerozšířil. Důvod byl ten, že do Terezína přicházeli z Říše i protektorátu židé preferovaní. Byli mezi nimi

umělci, vědci, prominenti politického života. Vězni s vysokými vyznamenáními a staří lidé. Právě staří lidé se stali skupinou, která tvořila velkou část kulturního života. Nebylo možné je nasadit na práci. Trpěli svojí nečinností, nemohoucností, šířil je hlad a nemoci a tak začali psát. Nejspíš to nebyly básně velkého uměleckého charakteru, ale dnes vypovídají o době a daných poměrech v ghettu.

Ukázka básní:

*Všechno co viděl jsem
bylo strašně málo
z té bídy kterou kolem sebe mám
několik scvrklých těl
na prknech zavzlykalo
hromádky kostí nesou k pitevnám*

*všeho co viděl jsem
bylo strašně málo
z té bídy kterou kolem sebe mám
dnes srdce s úzkostí jen stěží usínalo
na tisíc žebráků
odjelo bůhvíkam¹*

V Terezíně nebyla tvořena pouze poezie. Karel Poláček zde napsal fragmenty Terezínského živočichopisu, ale z této tvorby se nám toho moc nedochovalo. Také terezínská hudba dosahovala vynikající kvality. Kvalita nebyla pouze ve skvělé reprodukci hudebních děl, ale také zde byly vytvořena díla nová. Tvořil zde například Pavel Haas, žák Leoše Janáčka, napsal několik sborů, klavírní svitu, variace pro klavír a orchestr. Nakonec zemřel v Osvětimi. V rámci kulturního života se projevila také snaha po vědění. Pořádaly se přednášky, jednak tajné například o polickém životě, a potom přednášky veřejné a povolené vedením tábory. Byly to přednášky na

---

¹ LAGUS, KAREL; POLÁK, JOSEF. *Město za mřížemi*. Praha: Baset, 2006. s.145. ISBN 80-7340-088-X

rozmanitá témata: přednášky literární, přednášky divadelní a filmové, přednášky o ženské otázce, přednášky o moderní hudbě...

Za zájmem vězňů o kulturní život je jasně vidět snaha zaměstnat myšlenky, šířit mezi sebou optimismus a naději za lepší časy.

V roce 1942 povolilo vedení tábora zřízení knihovny. Knihovna byla zaplňována knihami ze zabavených zavazadel, byly posílány z Říše ze zrušených židovských organizací a některých církví. I tak výběr nebyl příliš pestrý, protože nacisti pustili pouze knihy, které sami neupotřebili české knihy nedali k dispozici vůbec. Na začátku měla knihovna 4000 svazků a rok později už to bylo 48 710 svazků. Ale i tak to bylo žalostně málo vezmeme-li v úvahu obsah knih.

Hebraica a judaica	24 010
Filosofie	1 550
Dějiny	1 300
Filologie	1 100
Přírodní vědy	600
Publikace a zprávy o činnosti	9 100
Beletrie	5 300
Klasikové	3 000
Literatura pro mládež	250
Různé	2 500
Celkem	48 710

Kulturní život byl ovlivňován nejenom nařízeními táborového vedení, ale hlavně koloběhem života a smrti. A k tomu patřily transporty. Vždy když měl odjíždět transport, kulturní život utichl.

Specifickou skupinou nejen pro Terezín, ale asi pro celou válku byly děti. Děti uvězněné za zdmi koncentračních táborů, odloučené od svých rodin a bez svobody. Všichni snad už dnes viděli kresby terezínských dětí a četli jejich básně. Kresby byly publikovány na několika výstavách. V roce

1955 navštívil tuto výstavu v Praze Tristan Tzara a řekl o ní: „*Viděl jsem již mnoho výstav dětských kreseb. Viděl jsem také již mnoho kreseb vězňů. Neviděl jsem však dosud kresby dětí-vězňů.*“

Kvůli rozmělnění rodinných vztahů byly všechny děti odebrány matkám a vytvořeny speciální domovy pro tyto děti. V těchto domovech se o děti staral opatrovník, jenže ten často nebyl o mnoho starší než jeho svěřenci. Postupem času s dalšími transporty přijížděli kvalifikovaní pedagogové, kteří dostali děti na starost. I děti ovlivňoval strach z transportů. Podle vyhlášky se sice děti mladší dvanácti let neměly do transportů zařazovat, ale stejná vyhláška mluvila o tom, že rodiny nesmí být od sebe odloučeny. A tak se věková hranice stále snižovala, až nakonec byla do transportů řazena i nemluvňata.

Jakékoliv vzdělávání v ghettu bylo zakázáno. Ale přece jen se snažili pedagogové děti něco naučit. Bylo to obtížné, protože děti byly různého stáří a hlavně různé úrovně vědomostí. Některé chodily ještě před válkou do školy, jiné nevěděly, jak vypadají domácí zvířata. Vězni dětem tajně přepisovali slabikáře a vyhládlé děti z nich pak předčítaly magickou větu: „Máma má maso.“ Jednomu z dětí bylo vždy určeno hlídat, jestli nepůjde kolem hlídka. Pokud by se tak stalo, mělo dítě vyslat smluvený signál a všechny děti ve třídě by schovaly své sešity a knížky, sesedly se kolem učitele a ten by jim předčítal. Učitel se měl snažit vyučovat také mravní výchovu. Dospělí měli strach, že dojde k úpadku morálky. Jenže děti znaly v Terezíně každý kámen, dokázaly se schovávat, krást a pašovat možná lépe než sami dospělí.

Nacistům nevadilo, že z dětí rostou analfabeti, stejně byly určeni ke konečnému řešení, ale vadilo jim, že dospívající děti nerozumí technickým nákresům, samy neumí kreslit a nejsou šikovné. Proto byly povoleny učební kroužky kreslení, ručních prací a zpěvu. S vysvětlením, že když si budou zpívat, budou lépe pracovat.

Děti měly stejné problémy jako dospělí. I do dětských domovů přijížděly děti z jiných zemí, převážně z Říše. Vznikaly tak národnostní třenice, které se učitelé snažili odstranit. Vysvětlovali dětem, že v téhle chvíli jsou na stejné lodi, ve stejné situaci a že už není rozdíl mezi Čechem a Němcem. Největší lítost a soucit však vyvolaly děti přijíždějící ze

sirotčinců. Neměly v Terezíně nikoho, kdo by se o ně postaral, rodiče, přátele. Neměly nikoho, kdo by jim schoval kousek chleba nebo margarínu. Nikoho, kdo by jim vytvořil pověstný terezínský dort. Organizace, které se mezi vězni formovaly se dohodly, že vězni, kteří v táboře nikoho nemají si vezmou patronát nad některým ze sirotků. Tak se mezi vězni navazovaly nové vztahy. Osudným se těmto „novým rodinám“ stalo jaro 1944. V rámci známé zkrášlovací akce bylo nařízeno, že všichni sirotci musí z Terezína pryč. Rodiče se snažili své adoptované děti chránit, ale vedení bylo neoblomné. Všichni sirotci museli nastoupit do transportu a zemřeli v plynových komorách v Osvětimi.

„Bylo jich 15 000, ale jen sto se jich vrátilo.“ Touto větou jsou prý zahajovány výstavy kreseb terezínských dětí. Já jsem si ji dovolila půjčit, abych se s nimi rozloučila.

Návrat do Brna

Osvobození Terezína od nacistické nadvlády neznamenal osvobození pro Židy samotné. Zůstali zde pod důslednou karanténou, kvůli epidemii tyfu, která se šířila po celém táboře. S evakuačními transporty se vraceli někteří obyvatelé terezínského ghetta, kteří byli odtransportováni na východ. Někteří Židé po vypršení karantény odcházeli domů, jiní věděli, že už se nemají kam vracet. Jejich rodiny zahynuly nejspíš v plynových komorách, jejich byty byly pošpiněny Němci a tak zůstávali a pomáhali nemocným.

V Brně se mezitím rozpoutalo poválečné peklo. Lidé ztratili zábrany a dali průchod své bolesti a nenávisti. Ta nenávist se obracela proti všem Němcům ať už byli nebo nebyli zlí. V Brně vzniklo několik sběrných táborů pro Němce, odkud měli být deportováni Němečtí vojáci do Ruska. Celé německé rodiny do Rakouska a tam buď zůstat, nebo odejít dále do Německa. Lidé si přáli, aby mohli hrůzy války smazat, odstříhnout od svého dosavadního života. Proto si nepřáli návrat arizovaného majetku. Ale taky si nepřáli návrat židovského obyvatelstva. Viděli v nich viníky, kteří mohli za rozpoutání války. Racionální myšlení by jim možná v takovýchto úvahách zabránilo, ale na racionalitu nebylo v roce 1945 místo.

Z židovské komunity, která před druhou světovou válkou měla přes 9 000 členů se jich domů vrátilo jen pár set. Přesto však brněnská židovská obec nezanikla. Byl vytvořen přípravný výbor pro obnovu židovské obce a do jeho čelo byl zvolen dr. Rudolf Spitz. Výbor se musel nastěhovat do pronajatých prostor, protože vrácení zabaveného majetku bylo v nedohlednu. Nejdříve úřad sídlil na ulici Bašty později na ulici Hybešově. Početně vysílená židovská obec byla po roce 1945 posílena o uprchlíky z východu, převážně Ukrajiny a Podkarpatské Rusi. Jenže ani tito Židé nezůstali v Brně nějak dlouho. V roce 1948 odchází první velká vlna vystěhovalců do Izraele. A tak počet členů židovské obce stále klesal. Židovská obec doufala, že když už je konec války bude vše lepší, ale nestalo se tak. Víra, že zabavený majetek se vrátí do rukou právoplatných majitelů se rozplynula v padesátých letech, kdy byla většina nejen židovského majetku vyvlastněna. Určité uvolnění přináší židovské obci šedesátá léta, ale

místo toho aby se obec začala rozrůstat, odchází z Brna další lidé. Tentokrát nejen do Izraele, ale do celého světa. Celková populace židovské obce stárne. Dnes má brněnská židovská obec jen něco kolem 300 členů. Ale i přes to se obec dále snaží vyvíjet značnou aktivitu. Stará se o své staré a nemocné, za podpory státu se snaží opravit historické památky. Dále se snaží za pomoci soudů dostat zpět svůj majetek, který tak dlouho spočíval v rukou nezvaných hostů. A hlavně se židovská obec snaží o podporu mládeže. Byla obnovena činnost sportovního klubu Makkabi Brno, kde mohou mladí lidé nejenom trávit volný čas, ale také pod záštitou židovské obce jezdí na sportovní klání do celého světa.

6. Závěr

Na začátku své práce jsem si myslela, že to bude jednoduché. Že lidé budou chtít mluvit o tom, co se tenkrát stalo, aby se historie nemohla opakovat. Jenže jsem se mýlila. Z transportu Dg už dnes nikdo nežije. A spousta jiných lidí odmítá mluvit o době války. Lidé nechtějí vzpomínat na hrůzy a utrpení. A mY bychom je možná nedokázali pochopit.

Co nakonec vyplývá z mé práce? Že lidé umírají a pro nás mladé to může znamenat, že už se nikdy nedozvíme nic z toho jak žili naši předci. Možná bychom se měli nad sebou zamyslet a uvědomit si, že máme poslední jedinečnou příležitost dozvědět se víc o naší vlastní minulosti.

Až se budete někdy procházet po ulicích Brna. Podívejte se na domy, němé svědky, kteří by mohli vyprávět. Možná v jejich fasádách najdete stopy z osvobozovacích bojů. Možná na některých z nich najdete označení LSR. Spousta těch domů už tady dnes nestojí, ale i prázdná místa v jinak husté zástavbě vypráví své příběhy dávno mrtvých duší.

7. Použité zdroje

BREITMAN, Richard. *Architekt konečného řešení*. 1. vydání. Praha: Argo 2004. 354 s. ISBN 80-7203-629-7

KÁRNÝ, Miroslav; MILOTOVÁ, Jaroslava; LORENCOVÁ, Eva. *Terezínské studie a dokumenty 2001*. 1. vydání. Praha: Academia, 2001. 387 s. ISBN 80-200-0924-8

KÁRNÝ, Miroslav; LORENCOVÁ, Eva. *Terezínské studie a dokumenty 2000*. 1. vydání. Praha: Academia, 2000. 389 s. ISBN 80-200-0399-1

KÁRNÝ, Miroslav; LORENCOVÁ, Eva. *Terezínské studie a dokumenty 1999*. 1. vydání. Praha: Academia, 1999. 372 s. ISBN 80-200-0746-6

KÁRNÝ, Miroslav; KÁRNÁ, Margita; LORENCOVÁ, Eva. *Terezínské studie a dokumenty 1998*. 1. vydání. Praha: Academia, 1998. 388 s. ISBN 80-200-0682-6

KÁRNÝ, Miroslav; KÁRNÁ, Margita. *Terezínské studie a dokumenty 1997*. 1. vydání. Praha: Academia, 1997. 334 s. ISBN 80-200-06152-x

KÁRNÝ, Miroslav; KÁRNÁ, Margita. *Terezínské studie a dokumenty 1996*. 1. vydání. Praha: Academia, 1996. 301 s. ISBN 80-200-0582-x

LAGUS, Karel; POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. 2. vydání. Zlín: Baset, 2006. 294 s. ISBN 80-7340-088-x

Acta Theresiana sv1. Denní rozkazy Rady starších a Sdělení židovské samosprávy Terezín 1941 -1945. Praha: Sefer, 2003. 538 s. ISBN 80-85924-37-4

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1.vydání. Praha: Sefer, 1993. 430 s. ISBN 80-900895-4-2

Kolektiv autorů. *Dějiny města Brna 2*. Brno: Blok, 1973. 377 s. ISBN 47-022-72

VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*. Olomouc: Votobia, 2004. 156 s. ISBN 80-7220-167-0

MÜLLER, Zdeněk., at al. *Bomby nad Brnem, Zpráva o leteckém bombardování města Brna v letech 1944 a 1945*, 1.vydání. Brno: EXPO DATA 2005. 253 s. ISBN 80-7293-138-5

FRIEDEMANN, Bedürftig. *Třetí říše a druhá světová válka: lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*, 1.vydání. Praha: Prostor, 2004. 666 s. ISBN 80-7260-109-1

HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Pohořelice: Otakar II. 2000. 507 s. ISBN 80-86355-26-8

<http://www.neztrativiru.net>

<http://mojebrno.wz.cz>

<http://www.terezinstudies.cz>

<http://www.pamatnik-terezin.cz>

<http://www.holocaust.cz>

<http://www.terezin.cz>

Židovské muzeum Praha

Židovská obec Brno

Památník Terezín – národní kulturní památka

8. Přílohy

Seznam Transport Dg (01.07.1943)

Austerlitz Hanuš
narozen 20.02.1927
transport Dg - číslo 7 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2400 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozen Gleiwitz
registrace v Protektorátu: Brno: 84199

Austerlitzová-Weiszová Ruth
pozdější příjmení Gazdová
narozena 12.12.1925
transport Dg - číslo 8 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozena Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 84202
technická poznámka, prameny: Jméno opraveno dle [MKa94]

Böhm Adolf Jiří
narozen 01.09.1925
transport Dg - číslo 9 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2401 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul 14.02.1945 Dachau
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 84883

Brecherová Eliška
roz. Löwová
narozena 23.08.1869
transport Dg - číslo 59 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynula 11.08.1943 Terezín
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 84971

Brüllová Kateřina
narozena 19.10.1859
transport Dg - číslo 54 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynula 01.10.1943 Terezín
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 85106

Deucht Adolf Hanuš
narozen 25.07.1902
transport Dg - číslo 48 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport D1 - číslo 1837 (06.09.1943 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Uherský Brod
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 108654

Deucht Ignác
narozen 27.04.1867
transport Dg - číslo 50 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynul 21.02.1944 Terezín
poslední bydliště před deportací: Uherský Brod
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 108656

Deuchtová Gertruda
narozena 06.12.1877
transport Dg - číslo 49 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozena Terezín
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 108655

Dukesová Ruth
pozdější příjmení Rossi
narozena 19.09.1926
transport Dg - číslo 10 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozena Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 85478
technická poznámka, prameny: Jméno opraveno dle [MKa94]

Fisch Herbert
narozen 01.03.1924
transport Dg - číslo 11 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport E1 - číslo 1332 (29.09.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul 19.12.1944
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 85907

Fleischmann Adolf
narozen 12.12.1860
transport Dg - číslo 52 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynul 07.12.1943 Terezín
poslední bydliště před deportací: Uherský Brod
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 108690

Fleischmann František JUDr.
narozen 07.04.1899
transport Dg - číslo 51 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Dl - číslo 745 (06.09.1943 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Uherský Brod
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 108693

Fleischmannová Eliška
narozena 17.09.1876
transport Dg - číslo 53 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Eb - číslo 1924 (18.05.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynula
poslední bydliště před deportací: Uherský Brod
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 108691

Goldstein Bohumil
narozen 20.07.1900
transport Dg - číslo 36 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Er - číslo 863 (16.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 102343

Goldstein Michal
narozen 10.05.1937
transport Dg - číslo 38 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Er - číslo 866 (16.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 102345

Goldsteinová Eva
narozena 10.10.1933
transport Dg - číslo 37 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Er - číslo 865 (16.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynula
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 102344

Goldsteinová Ruth
narozena 29.09.1925
transport Dg - číslo 12 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozena Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 86855

Goldsteinová Vilma
narozena 28.01.1912
transport Dg - číslo 39 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Er - číslo 864 (16.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynula
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 102346

Hatscheková Ella
narozena 05.05.1879
transport Dg - číslo 60 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynula 15.11.1943 Terezín
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 87333

Hecht Kurt
narozen 24.06.1890
transport Dg - číslo 13 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport El - číslo 1333 (29.09.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 87391

Hecht Pavel
narozen 15.07.1922
transport Dg - číslo 14 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport El - číslo 250 (29.09.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 87395

Hirsch Rudolf JUDr.
narozen 23.09.1895
transport Dg - číslo 2 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Er - číslo 234 (16.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 87619

Hirschová Gertruda
narozena 30.12.1904
transport Dg - číslo 3 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Er - číslo 235 (16.10.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozena Kurzbach
registrace v Protektorátu: Brno: 87603

Hirschová Ruth
narozena 08.10.1926
transport Dg - číslo 4 (01.07.1943 Brno -> Terezín)

transport Er - číslo 236 (16.10.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozena Kurzbach
registrace v Protektorátu: Brno: 87620

Lustigová Erika
narozena 28.12.1923
transport Dg - číslo 16 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozena Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 89444

Meisel Arnošt
narozen 01.04.1921
transport Dg - číslo 32 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2405 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozen Dachau

Meisel Rudolf
narozen 25.10.1926
transport Dg - číslo 33 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2406 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozen -> D 06.05.1945 Dachau
poslední bydliště před deportací: Jihlava

Minich Zděnek
narozen 07.06.1926
transport Dg - číslo 17 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozen Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 89740

Monathová Lili
pozdější příjmení Monatová
narozena 07.08.1925
transport Dg - číslo 18 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Em - číslo 1162 (01.10.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozena Mauthausen
registrace v Protektorátu: Brno: 89758

Nitschke Leo JUDr.
narozen 28.02.1908
transport Dg - číslo 5 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ev - číslo 1870 (28.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 90076

Nitschkeová Hilda
narozena 23.07.1913 Hodonín
transport Dg - číslo 6 (01.07.1943 Brno -> Terezín)

transport Ev - číslo 1871 (28.10.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozena Terezín
evakuační transport: po 19.04.1945 Terezín
poslední bydliště před deportací: Brno
místo pronásledování: - před 10.02.1945 Bergen-Belsen
místo pronásledování: - do 04.1945 Raguhn: last camp before TEV to
Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 90074

Pavliková Laura
narozena 01.06.1897
transport Dg - číslo 19 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport DI - číslo 1033 (06.09.1943 Terezín -> Osvětim)
zahynula
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 90178

Poláček Otto
narozen 30.09.1901
transport Dg - číslo 35 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport EI - číslo 1334 (29.09.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul 14.02.1945 Dachau
poslední bydliště před deportací: Polná

Poláčková Gréta
narozena 11.11.1909
transport Dg - číslo 34 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Eo - číslo 922 (06.10.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozena Friedland

Ptáčková Markéta
narozena 05.09.1903
transport Dg - číslo 20 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Dr - číslo 1690 (15.12.1943 Terezín -> Osvětim)
osvobozena Bergen-Belsen
registrace v Protektorátu: Brno: 90534

Redlich Rafael
narozen 24.09.1934
transport Dg - číslo 41 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Eq - číslo 1334 (12.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 102971

Redlich Robert
narozen 13.02.1901
transport Dg - číslo 40 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Eq - číslo 1333 (12.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul

poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 102972

Redlichová Ruth
narozena 14.12.1932
transport Dg - číslo 42 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Eq - číslo 1335 (12.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynula
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 102973

Redlichová Sylvie
narozena 01.09.1907
transport Dg - číslo 43 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Eq - číslo 1336 (12.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynula
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 102975

Rosenzweigová Cecilie
narozena 02.04.1857
transport Dg - číslo 56 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynula 25.01.1944 Terezín
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 90868

Scheuer Valtr
narozen 04.04.1915
transport Dg - číslo 23 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Em - číslo 583 (01.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 91642

Schnabl Bohdan
narozen 04.02.1924
transport Dg - číslo 24 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Em - číslo 582 (01.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Brno: Gymnazijní 4
registrace v Protektorátu: Brno: 91801
administrativní poznámka: Protectorate registration number: 90801
státní příslušnost: Austrian Jew

Schnitzerová Regina
narozena 21.11.1860
transport Dg - číslo 55 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynula 27.07.1943 Terezín
poslední bydliště před deportací: Brno

registrace v Protektorátu: Brno: 91836

Schwoner Max Ing.
narozen 23.11.1882
transport Dg - číslo 44 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Es - číslo 1348 (19.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 103128

Schwonerová Eliška
narozena 01.09.1893
transport Dg - číslo 45 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Es - číslo 1168 (19.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynula
poslední bydliště před deportací: Olomouc
registrace v Protektorátu: Olomouc: 103127

Spitzerová Marie
roz. Katscherová
narozena 10.03.1880
transport Dg - číslo 57 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynula 09.07.1943 Terezín
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 91468

Stecklerová Kateřina
narozena 25.03.1922
transport Dg - číslo 25 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozena Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 92268

Steiner Jiří
narozen 04.05.1925
transport Dg - číslo 47 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2408 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozen Gleiwitz
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 109431

Steiner Jiří
narozen 10.12.1927
transport Dg - číslo 26 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2402 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 92196

Steiner Otto
narozen 08.07.1893
transport Dg - číslo 1 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Er - číslo 233 (16.10.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Uherské Hradiště
poslední bydliště před deportací: Uherský Brod: č. 814
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 109270
administrativní poznámka: Protectorate registration number: 109270
státní příslušnost: Austrian Jew

Steinerová Mariana
narozena 06.01.1898
transport Dg - číslo 15 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
zahynula 28.08.1944 Terezín
poslední bydliště před deportací: Uherské Hradiště
registrace v Protektorátu: Uherský Brod: 109432

Šmerda Erwin
narozen 27.06.1925
transport Dg - číslo 21 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozen Terezín

Šmerdová Margita
pozdější příjmení Němcová
narozena 05.02.1923
transport Dg - číslo 22 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Em - číslo 1500 (01.10.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozena Schlesiersee

Wasserzug Adolf
narozen 10.03.1928
transport Dg - číslo 27 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2403 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul
poslední bydliště před deportací: Brno
registrace v Protektorátu: Brno: 92992

Wechsner Ervín JUDr.
narozen 15.05.1904
transport Dg - číslo 46 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2407 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
zahynul 06.02.1945 Dachau
poslední bydliště před deportací: Olomouc
adresa/místo registrace v Protektorátu: Praha: I., Kastalugasse 6 [I.,
Haštalská 6]
registrace v Protektorátu: Olomouc: 103297
registrace v Protektorátu: Praha: 44135

Weigerová Olga
narozena 26.02.1878
transport Dg - číslo 58 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozena Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 93024

Wesselá Edita
pozdější příjmení Zlatohlávková
narozena 29.11.1921
transport Dg - číslo 28 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozena Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 93396
technická poznámka, prameny: Jméno opraveno dle [MKa94]

Wesselý Josef Heřman
narozen 13.10.1924
transport Dg - číslo 30 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozen Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 93404

Wesselý Oskar Hanuš
pozdější příjmení Veselý
narozen 04.12.1924
transport Dg - číslo 29 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
osvobozen Terezín
registrace v Protektorátu: Brno: 93401
technická poznámka, prameny: Preferováno jméno dle [SÚA] proti [MKa94]

Zehngut Hanuš
narozen 23.06.1926
transport Dg - číslo 31 (01.07.1943 Brno -> Terezín)
transport Ek - číslo 2404 (28.09.1944 Terezín -> Osvětim)
osvobozen Blechhammer
registrace v Protektorátu: Brno: 93798

Židovská brána v místě dnešního ústí Masarykovy ulice

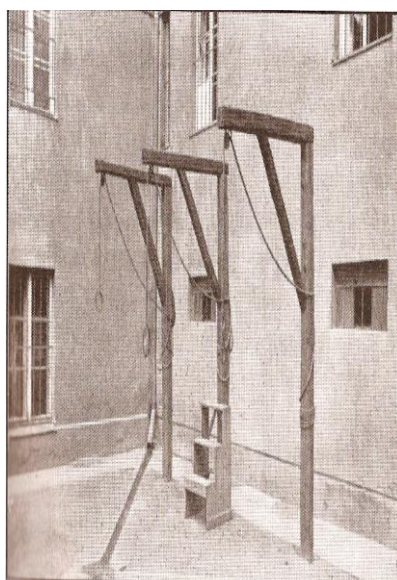
Záběr na hlavní nádraží

Úřadovna gestapa v budově Právnické fakulty

Šibenice na dvoře Kounicových kolejí

Osvobození vězni v Terezíně

Cely pod terezínskými kasárnami

Obraz od Otty Ungara

Varování před nákazou Tyfu, který se v Terezíně rozšířoval

